

TAPIO

Metsäkulttuuria Päijät-Hämeessä

Eränkävijöitä ja metsänomistajia

Salpausselän alueella on asuttu lähes 10 000 vuotta. Vuosituhansien aikana Päijät-Hämeen metsissä on liikuttu ja metsän antimia hyödynnetty ruokana, rakennustarpeina, kauppatavarana ja viihdykkeenä. Alueen metsien kulttuuri on edelleen monimuotoista ja elinvoimaista.

Sysmästä on löydetty 2200 vuoden ikäinen puinen suksi, joka kertoo hiihtämisen jo tuolloin olleen liikku-
mismuoto. Sen aikainen asukas tuskin aavisti, että Lahden alueella tulee sijaitsemaan 1900-luvulla maailman puusuksiteollisuuden keskus ja että Lahdessa käydään hiihdon maailmanmestaruuskilpailut seitsemännen kerran vuonna 2017.

Eränkäyntikulttuurista kertovat kivi- ja rautakaudelta säilyneet nuolenkärjet. Eränkäynti oli tärkeä elinkeino keskiajan lopulle saakka, on puhuttu erä-Hämeestä.

Vähitellen väestönkasvun myötä erämaita siirtyi yksityiseen tai kylien omistukseen ja hallintaan. Metsäalueiden käytön sopimukset tehtiin suullisesti ja oma alue oli helppoa merkitä pilkkoina puuhun tai vesomalla näreikkö.

Ihmiset halusivat jo tuolloin omistaa metsää. Erävaltausten, uudisasutuksen ja nautinta-alueiden muodostumisen takia käytiin kiistoja.

Esimerkiksi Asikkalan käräjillä tuomittiin vuonna 1445 Paavali Mäskälä sakkoihin siitä, että oli Lusin seudulla anastanut Olavi Tavastin metsää. Isojako vaikutti 1700-luvun loppupuolelta alkaen metsien omistukseen.

Kaskeaminen oli tuottoisa mutta työtä vaativa tapa hyödyntää metsän voimaa. Puuvarannoista kilpaili 1800-luvulla metsäteollisuus, joka alkoi yhä enemmän arvostella kaskeamisen lisäksi aidaspuiden hankintaa, metsälaiduntamista ja muita perinteisiä metsänkäyttötapoja.

Tämän päivän metsän käytön tarpeet eivät juurikaan eroa entisajoista. Marjastaminen sekä metsä työpaikkana, raaka-aineiden lähteenä ja omaisuutena eivät ole juurikaan muuttuneet. Metsämaisemista nautittiin erätalouden aikaan yhtä paljon kuin kesämökin terassilta nykyisin.

*Tuttu kotikuusikko saattaa olla entisellä kas-
kimaalla. Metsänparannuslain myötä valtion
varoja myönnettiin hylättyjen kaskimaiden ja
muiden vähätuottoisten metsäalojen paran-
tamiseen 1928 lähtien. Kuva Nastolasta.*

*Sysmän Rapalan Hiiliniemessä entinen tuk-
kilaanialue ja tulevan vapaa-ajan asunnon
pihapiiri kertovat metsäkulttuurista, joka
muuntuu ihmisten tarpeiden mukaan.*

Salpausselkä on Nastolassa näkyvä osa kulttuurimaisemaa.

Talo maaseudulla muistuttaa ajasta, jolloin asuttiin kaukana metsässä ja vaatimattomien tieyhteyksien päässä. Kuva Kärkölästä.

Metsä tarjoaa osaajille työpaikan ja kohtuullisen toimentulon. Työvälineet ovat kehittyneet kivikirveestä tehokkaiksi konepajateollisuuden tuotteiksi. Kuva Nastolasta.

Moni kaupunkilainen hoitaa vanhemmilta perittyä metsää vapaa-ajan harrastuksena kesämökillään. Kuva Heinolasta.

Vesisahoista rataanpyörien kautta biotalouteen

Aikojen kuluessa Päijät-Hämeen metsäteollisuusyritysten nimet ovat muuttuneet, omistajat vaihtuneet ja tuotanto nykyaikaistunut. Entisiin tehdashalleihin on syntynyt metsäkulttuurin uudenlaista toimintaa.

Lankarullateollisuus oli voimissaan 1900-luvun alkupuoliskolla. Enso-Gutzeitin Lahden rullatehtaan työntekijät lajittelevat rullia vuonna 1949.

Tervanpoltto nähdään vaiheena kohti teollistuvaa metsätaloutta. Tervaa tarvittiin omavaraistaloudessa ja sillä oli hyvä kysyntä vientituotteena Euroopan markkinoilla.

Tervan poltto väheni 1700-luvun lopulla, mutta sysihiilien valmistus jatkui vielä pitkään. Tervan uusia näkymiä hyödynsi Lahteen 1918 perustettu Kanto Oy valmistuen tervasta kone- ja polttoöljyä.

Päijät-Hämeessä oli toiminnassa lukuisia vesisahoja. Käsivoimin sahapukeilla tehtiin 1800-luvulla suuret määrät lankkuja, joita myytiin esimerkiksi kasvan Helsingin tarpeisiin.

Kaskeamisen jälkeen syntyneet koi-

vumetsät houkuttelivat rullatehtaita Lahden alueelle. Myöhemmin muovi korvasi puun kuten tapahtui suksiteollisuudessa.

Pyörä- ja Puuteollisuus Oy valmisti 1920-luvulla rattaanpyöriä. Se teki ovia, ikkunoita ja muita rakennuspuusepäntuotteita, jotka nousivat merkittäviksi tuotteiksi rattaanpyörien kysynnän vähentyessä 1930-luvulla.

Tehtaiden ykköstuotteet saivat rinnalleen muuta tuotantoa. Lahden saha tuotti puujauhoa ja puulaatikoita, Ab Pallas koivupilkkeitä puukaasutinautoihin. Uusia tehtaita perustettiin kuten tulitikkutehdas sekä Fennia Faneri 1920-luvulla, puisia jäätelötikkuja valmisti Lahden

Puujalostus Oy 1930-luvulla.

Monet osaavat yrittäjät kehittivät uusia tuotteita, laajensivat toimintaansa ja yhdistyivät liikevaihdoltaan mittaviksi yrityksiksi, kuten nykyään Versowood Oy. Isänsä jälkiä seurannut puuseppä Aukusti Avonius oli puuseppäteollisuuden voimahahmo ja Asko Oy:n perustaja. Eino Vikströmin Lahden Puukalusto Oy:stä kasvoi kalustekonserni Isku.

Päijäthämäläisestä puusta tehdään tänään paperia, sidetarvikkeita, vaatteita,

Koskisen Oy on kasvanut Lappilassa sijainneesta pienestä sahasta Kärkölän suurimmaksi teollisuuslaitokseksi.

Tänä päivänä moni maatila lämpenee oman metsän hakkeella. Kuva Kärkölästä.

Suosittu Secto-valaisimet kootaan kotimaisesta muotoon puristetusta koivusta Heinolassa.

lääkeaineita ja energiaa. Sitä käytetään rakennuksiin ja puusepäntuotteisiin.

Metsät ja niihin perustuvat tuotteet ja palvelut ovat merkittäviä siirryttäessä kivihii- ja öljytaloudesta biotalouteen. Puu on monipuolinen raaka-aine teol-

lisuudessa. Puusta tehdyt tuotteet ovat uusiutuvia, ne voidaan kierrättää uusiin tuotteisiin ja lopulta hyödyntää energiana. Puutuotteet vahvistavat kestävää luonnonvarojen käyttöä ja ne sitovat hiiltä pitkäikäisesti.

Päijät-Hämeen puutavaraa käytettiin Vantaalla uuden rautatiesillan rakenteiden betonivalussa 2013.

Suksien teollinen valmistus alkoi pienissä kotiverstaissa. Suomen suksi -näyttelyssä esittäytyy suksen pitkä, vahva ja omintakeinen suksenvalmistuserinne kotiteollisesta teolliseen valmistukseen. Näyttely Hiihtomuseossa 20.09.2012 - 31.12.2013.

Löydä ja luo metsäkulttuuria

Kulttuuri on opittua ja jatkuvasti muuttuvaa ihmisen ajattelua ja toimintaa. On tärkeää tunnistaa sekä teollisen metsäkulttuurin ilmiöitä että pohtia metsän henkilökohtaista merkitystä.

Erkki Virtanen muistelee, kuinka päre oli yleinen kattomateriaali 1930-luvulla. Pro Puu -galleriassa esitellään myös päreen uusia käyttötarkoituksia.

Valokuva kertoo suvun metsäkulttuurista, puuauton ylpeä rakentaja on ajajana.

Uittomiehet ohjaavat tukkeja Immilänjoen alamyllyn uittoränniin. Kuorittujen tukkien uitto kesti keväisin noin pari viikkoa. Uitto puutavaran kuljetusmuotona väheni ja loppui, kun siirryttiin autokuljetuksiin 1940-luvulla.

Ennen kaskeaminen, tervanpoltto ja puun kotitarvekäyttö vaikuttivat voimakkaasti metsänkuvaan. Nykyään puuntuotanto, metsätiet ja luonnonsuojelu ovat näkyviä tekijöitä. Metsäalan muutokset näkyvät konkreettisesti Lahden ja Heinolan tehdasalueilla sekä Päijät-Hämeen metsäisillä alueilla.

Puusuksi kertoo metsäkulttuurin muutoksista. Lahdessa laskettiin isän tekemillä pikkusuksilla ja niitä tekivät laskijat itsekin. Kotiverstaista suksenteko on laajentunut tehdastuotannoksi hyvänä esimerkkinä Esko Järvinen Oy ja Peltosen suksitehdas.

Perinnemaisemat karjoineen, tervahaudan paikat, ikiaikaiset metsäpolut ja esihistorialliset asuinpaikat ovat kulttuurin kiintopisteitä. Ne ja moderni teollisuuslaitos ovat yhtä arvokkaita päijäthämäläiselle identiteetille. On olennaista nähdä kotipiirin maisema osana metsäkulttuurin jatkumoa.

Metsän mystiikka ja rakennuspaikan teollinen historia innoittivat Sibelius-talon arkkitehtejä. Puinen Sibelius-talo valmistui keväällä 2000 Vesijärven rantaan paikalle, jossa Lahden Höyrysaha Osakeyhtiö/Lahtis Ångsåg Aktiebolag käynnisti teollisen toiminnan höyrysahaustuksella 1869.

Museot sekä perinne- ja kotiseutuyhdistykset ovat aktiivisesti tähdentäneet kulttuuriperinnön tärkeyttä. Uutta rohkaisua tuo Unescon aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehty yleissopimus, jonka Suomi allekirjoitti toukokuussa 2013.

Metsäkulttuuri on ymmärrystä tervahautojen, kaskialueiden, sahojen, metsänhoitotapojen, uiton, metsästyksen, virkistyksen, metsätyön ja metsäluonnon historiasta ja merkityksistä.

Metsäkulttuurinen tietotaito on myös tulevaisuuteen katsomista, metsäinnovaatioita ja uuden löytämistä. Se tarvitsee taustalleen vahvan ymmärryksen ihmisen ja luonnon alati muuttuvasta suhteesta.

Mynnilän arboretum kasvaa ja kukoistaa Sysmässä, sieltä löytyy kaikkiaan 800 eri kasvilajia. Arboretumin omistaja, Soutamon perhe, on perehtynyt visakoivun kasvatuksen ja hyvälaatuisen puuaineksen tuottamiseen.

©Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio

Teksti: Pekka Virtanen ja Airi Matila

Kuvat: Ilppo Greis (2), Katja Konga (1, 8), Lusto/Enson kokoelma (4), Airi Matila (3, 5), Pauli Nurminen (2, 7), Secto Design Oy (5), Mia Saarinen/Lahden kaupungin museo (5), Johanna Tenhola (3), Pekka Virtanen (3, 4, 5, 6, 7), yksityiskokoelma (6).

Kannen kuva: Hiehot laiduntavat Sysmän Nuoramoisilla puustoista perinneympäristöä, jossa kasvaa vanhoja kuusia, mäntyjä ja koivuja.

Takakannen kuva: Maaseudun maisema muuttui puustoisemmaksi, kun peltoja ryhdyttiin metsittämään 1990-luvulla Suomen suunnatessa kohti Euroopan unionin jäsenyyttä. Kuva Sysmästä.

Taitto: Katja Konga /Studio Lume

Painopaikka: Forssa Print, 2013

Painettu julkaisu ISBN:978-952-5632-20-0

Verkkojulkaisu ISBN:978-952-5632-19-4

Julkaistu internetissä elokuussa 2013

Suosittelava viittaustapa: Virtanen, P & Matila, A. 2013.

Metsäkulttuuria Päijät-Hämeessä. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion julkaisuja.

Metsäkulttuuria Päijät-Hämeessä

Tämän oppaan tavoitteena on innostaa metsänomistajia sekä kyläyhdistyksiä ja kotiseutuyhdistyksiä tutustumaan metsäkulttuuriin, joka ulottuu yksittäisen metsänomistajan ja metsässä liikkujan arjesta koko metsäklusterin kansainvälisiin verkostoihin.

Kulttuuri on kaikkea sitä, missä ihminen on mukana. Metsäkulttuuria ovat metsätyön historian tuntemus, perehtyminen metsänhoidon nykyisiin periaatteisiin ja uusien puutuotteiden tuotekehitys.

Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio tekee tunnetuksi metsäkulttuuria Marjatta ja Eino Kollin säätiön apurahalla.

Millaisia kulttuurin yhteyksiä sinulla on erämaihin, metsäkyliin ja puukaupunkeihin? Tutustu, pohdi ja kiinnostu.

TAPIO

Metsätalouden
kehittämiskeskus Tapio

Pohjoinen Rautatiekatu 21 B
FI-00100 HELSINKI
FINLAND

puh. + 358 294 32 6000
tapio@tapio.fi

www.tapio.fi

